

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Filosofie
Studijní program: Filosofie
**Studijní obor
(kombinace):** Filosofie humanitních věd

**Filosofické a etické dimenze lidské svobody ve
tvorbě Jeana-Paula Sartra**

**Philosophical and Ethical Dimension of Human
Freedom in Jean-Paul Sartre work**

Bakalářská práce: 13-FP-KFL-231

Autor:
Ondřej CHOUR

Podpis:

.....

Vedoucí práce: doc. PhDr. Naděžda Pelcová, CSc.

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
44	0	0	0	10	0+1CD

V Turnově dne: 3. 12. 2013

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Ondřej Chour**
Osobní číslo: **P12000951**
Studijní program: **B6101 Filozofie**
Studijní obor: **Filozofie humanitních věd**
Název tématu: **Filosofické a etické dimenze lidské svobody ve tvorbě Jeana-Paula Sartra**
Zadávající katedra: **Katedra filosofie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

1. Stručný životopis a nahlédnutí do filosofie J.-P. Sartra
 2. Politická angažovanost v souvislosti se svobodou
 3. Smysl lidské existence
 4. Mravní subjektivismus v rozporu se společností
 5. Pojetí svobody paralelně s morálkou
- Student se bude v průběhu příprav a vypracování řídit metodickými a organizačními pokyny vedoucího bakalářské práce.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Černý Václav, První a druhý sešit o existencialismu, Mladá fronta, Praha 1992, ISBN 80-204-0337-X, str. 152

Janke Wolfgang, Filosofie existence, Jaromír Loužil, Mladá fronta, Praha 1995, ISBN 80-204-0510-0, str. 248

Lévy Bernard-Henri, Sartrovo století, M. Novotný, Host, Brno 2003, ISBN 80-7294-099-6, str. 472

Petříček Miroslav, Úvod do současné filosofie, Herrman a synové, Praha 1997, str. 180, ISBN není uvedeno

Rossum Walter van, Jean-Paul Sartre, Simone de Beauvoir, E. Harantová, Volvox Globator, Praha 2003, ISBN 80-7207-422-9, str. 93

Sartre Jean-Paul, Bytí a nicota, O. Kuba, OIKOYMENH, Praha 2006, ISBN 80-7298-097-1, str. 720

Sartre Jean-Paul, Existencialismus je humanismus, P. Horák, Vyšehrad, Praha 2004, ISBN 80-7021-661-1, str. 112

Sartre Jean-Paul, Slova, D. Steinová, Svoboda, Praha 1992, ISBN 80-205-0270-X, str. 215

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PhDr. Naděžda Pelcová, CSc.

Katedra filosofie

Datum zadání bakalářské práce:

30. dubna 2013

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2014

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Milan Exner, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2013

Čestné prohlášení

Název práce: Filosofické a etické dimenze lidské svobody ve tvorbě Jeana-Paula Sartra
Jméno a příjmení autora: Ondřej Chour
Osobní číslo: P12000951

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 3. 12. 2013

Ondřej Chour

Poděkování

Tímto bych chtěl poděkovat paní doc. PhDr. Naděždě Pelcové, CSc. za cenné připomínky a užitečné rady při vedení mé bakalářské práce. Samozřejmě bych chtěl poděkovat i mým rodičům, kteří mě ve studiu podporovali.

Anotace

Bakalářská práce podává přehled o filosofii svobody v dílech Jeana-Paula Sartra. Čerpá především z poválečné přednášky „Existencialismus je humanismus“ a z jeho pokusu o fenomenologickou ontologii „Bytí a nicota“. Základem všeho je tvrzení, že člověk je ke svobodě odsouzen. Od této myšlenky se odvíjí celá práce a představuje tak svobodného jedince ve vztahu k okolí, který je schopen transcendence. Člověk sám je chápán jako svoboda, což umožňuje spojit tak široká témata jako filosofii i etiku, tudíž filosofické a etické dimenze lidské svobody se v práci prolínají. Cílem je ukázat svobodného člověka v pojetí Sartra.

Klíčová slova: svoboda, existencialismus, bytí, Jean-Paul Sartre, transcendence, odpovědnost, angažovanost

The bachelor thesis deals with philosophy of freedom in Jean-Paul Sartre works. Mainly it goes from the post-war lecture „Existencialism is a humanism“ and from an essay on phenomenological ontology „Being and Nothingness“. The basis of everything is an argument that person is sentenced to freedom. The whole thesis unwinds from this idea and introduces the free individual in relation to surroundings, which is able to transcend. Person is understood as a freedom, which makes possible to connect more extensive themes as philosophy or ethic, so the philosophical and ethical dimension of human freedom diffuses each other in the thesis. The aim is to show the free person in theory of Sartre.

Key words: freedom, existencialism, being, Jean-Paul Sartre, transcendence, responsibility, involvement

бакалаврская работа показывает информации относительно философии свободы в произведениях Жана-Пауля Сартра. Работа, в первую очередь, черпает информацию из послевоенного реферата "Экзистенциализм это гуманизм" и из его попыток о феноменологическую онтологию "Бытьё и небытиё". Основанием всего является утверждение, что человек обречен на свободу. От этой идеи развивается целая работа и представляет тем самым свободного человека в отношении к окружающей среде, который имеет способность трансцендентности. Сам человек понимается как свобода, что позволяет соединить такие обширные темы как философия и этика, следовательно философические и этические размеры в работе переплетаются. Цель данной работы - показать свободного человека в понимании Сартра.

свобода, философия, этика, человек, Экзистенциализм, гуманизм, информация

OBSAH

1.	Úvod.....	8
2.	Sartrův život.....	10
3.	Existencialismus.....	12
4.	Ateistický Sartre.....	13
5.	Bytí v sobě a bytí pro sebe.....	15
6.	Bytí pro druhé.....	19
7.	Existence předchází esenci.....	22
8.	Svoboda a odpovědnost.....	24
9.	Angažovanost.....	25
9.1.	Transcendence.....	25
9.2.	Úzkost.....	27
10.	Neupřímnost.....	29
11.	Volba sebe sama i ostatních.....	31
11.1.	S vyloučením veřejnosti.....	32
12.	Faktory svobody.....	35
12.1.	Moje místo.....	36
12.2.	Moje minulost.....	36
12.3.	Moje okolí.....	37
12.4.	Můj bližní.....	38
12.5.	Moje smrt.....	38
13.	Sartrovo pojetí času.....	39
14.	Závěr.....	41
15.	Seznam literatury.....	43
16.	Internetové zdroje.....	44

1. Úvod

Sartrova lidská svoboda je tématem, který se týká především západního jedince, i když by se mohla teoreticky týkat každého jedince. Pojem lidské svobody zná snad každý, ale podstatu lidské svobody si však málokdo uvědomí.

V mé práci se budu věnovat lidské svobodě, která se vztahuje pouze na člověka a jeho jednání. Nepůjde tedy o svobodu, která by mohla být zamezena fyzickými překážkami či vyšší mocí, ale především o tu svobodu, díky níž si uvědomíme své vlastní možnosti a hlavně to, že já sám jsem svoboda. Téma nejde přesně zaškatulkovat do určitého směru, neboť se opírá o lidskou svobodu, což je samo o sobě velice rozlehlé téma. Nelze přistupovat k práci čistě filosoficky, ani Sartre není „čistý“ filosof. Je důležité, aby bylo nahlíženo na téma i z pohledu etického, jelikož budu například zkoumat hodnoty a morálku člověka. Proto je příhodné skloubit dimenzi filosofickou i etickou a pracovat s nimi neodděleně. Oba tyto proudy se vzájemně doplňují a Sartre si je toho vědom, proto mezi nimi používá mnoho pojítek.

S přednáškou o lidské svobodě, nazvanou „Existencialismus je humanismus“, přišel v poválečném období Jean-Paul Sartre, aby upozornil Francouze na vlastní projektování budoucnosti. Šlo mu o to, aby lidé měli dál touhu šťastně žít a neutápěli se ve vzpomínkách z války, které je táhly ke dnu a nedovolily jim začlenit se do normálního života. Svoboda tak pro ně byla v tomto smyslu chápána jako určitá možnost rozvíjení svého vlastního života bez ohledu na minulost. V dnešní době se nemusí zdát tyto myšlenky nijak zásadní ani aktuální, avšak v té době (ostatně Sartre sám věděl, že píše pro onu konkrétní poválečnou dobu) byly novým přínosem ve Francii. Sartre se tak od fenomenologie přenesl k populární filosofii a otevřel jiný prostor, a to etický.

Vycházet budu především právě z jeho dvou základních děl „Existencialismus je humanismus“ a „Bytí a nicota“, ve kterých pomocí ontologie a fenomenologie rozpracovává myšlenky o svobodě člověka, jakožto myslící věci a předkládá tak fundamentální pojetí pro další tvorbu. Tyto filosofické otázky se objevují také v jeho literární a dramatické tvorbě.

Ve tvorbě Sartra vidím pozitivní sílu ovlivnit lidi a věřím, že s vědomím své vlastní svobody se člověk může oprostit od negativních vlivů, které ho táhnou ke dnu. Nejsem si jistý, zda je v dnešní době téma přínosné, ale dle mého názoru je nadčasové, což znamená, že by se mělo dotknout i dnešního člověka.

Moje práce tak bude shrnovat nejdůležitější pojmy, které jsou ve spojení se svobodou přínosné. Ostatně celá Sartrova tvorba se opírá o svobodu, tudíž jeho literatura je vždy protkána pojetím svobody. Já se však budu snažit nahlédnout do základu této filosofie svobody a aplikovat ji na ideálního Sartrova jedince.

2. Sartrov život

Jean-Paul Sartre se narodil 21. 6. 1905 v Paříži a zemřel 15. 4. 1980 též v Paříži. Svými díly a myšlenkami ovlivnil poválečnou francouzskou filosofii a kulturu. Sám říká, že píše výhradně pro svou dobu, snaží se tedy povznést poválečný stav ve Francii. Psal i divadelní dramata, která se myšlenkově shodovala s jeho filosofickými díly. Vystudoval prestižní školu Ecole Normale Supérieure, kterou zakončil diplomovou prací o imaginaci, kde lze vidět jeho zaujetí pro fenomenologii Edmunda Husserla. Poté působil jako učitel na několika gymnáziích. Ve třicátých letech studoval v Německu, kde jeho myšlení bylo značně ovlivněno díly Heideggera, Hegela či Nietzscheho. Jeho první práce tedy vychází především z fenomenologie a Heideggerovy ontologie. Po osvobození Paříže v srpnu 1944 se stává ředitelem časopisu Les Temps Modernes, ve kterém odmítají komunisty a gaullisty. Byla mu udělena Nobelova cena za literaturu, kterou však odmítl. Je hlavním představitelem existencialismu, tedy filosofického směru zaměřeného na lidskou existenci. Jeho vliv byl nesmírný, což dokazuje i fakt, že se jeho pohřeb stal národní událostí a navštívilo ho několik desítek tisíc občanů.

Pro pochopení samotných Sartrových myšlenek a děl je nezbytné znát jeho minulost a dětství, které se odrazilo do jeho pozdější tvorby. Dalo by se říci, že bez dětství, které prožil, by nebylo jeho filosofie. Hodně se o jeho dětství zmiňuje v autobiografii „Slova“, kde místy detailně popisuje vlastní pocity. Jeho významným mezníkem v životě se stal již druhý rok života, kdy mu zemřel otec.

Smrt svého otce bral jako vysvobození, cítil větší sblížení s jeho matkou. „ *Smrt Jeana-Baptisty byla nejvýznamnější událostí v mém životě: vrátila mamince okovy a mně dala svobodu.* “¹ Jeho matka na tom tehdy nebyla po finanční stránce nejlépe, rozhodla se vrátit ke svým rodičům.

Výchovy malého Jean-Paula se ujal především jeho dědeček Charles Schweitzer, který v Sartrově životě hraje důležitou roli. Hráli spolu životní divadlo, alespoň ze Sartrova pohledu, ostatně celé mládí bylo pro Sartra jedno velké divadlo a přetvářka. Sám však věděl, že je na dědečkovi závislý stejně tak, jako on na něm. Stavěl se do role pozorovatele, všímal si detailů, hledal životní smysl stejně tak, jako později postavy v jeho dílech.

¹ Sartre Jean-Paul, *Slova*, Praha, Svoboda, 1992, ISBN 80-205-0270-X, str. 17

Vidí v sobě potenciál klamajícího jedince, kdy sám sobě přisuzuje královskou svobodu herce, díky které se může chovat, jak se mu zlíbí a tím si je vědom, že je schopen se utvářet k tomu, aby ho ostatní zbožňovali. Je to jakási neupřímnost vůči sobě, ironie vlastního života, kterou viděl. Díky těmto událostem se stal Sartre tím, kým se stal. Zrod jeho filosofie je tedy nutné hledat již v jeho dětství.

Stejně tak jsou v jeho životě důležité ženy, bez kterých by se neobešel. Mezi nejhlavnější jistě patří jeho životní družka Simone de Beauvoir. Podíváme-li se na jejich vztah blíže, lze vidět posedlost, lásku, nadšenost, ale především svobodu. Žil pro ni a díky ní i psal, váží si jí jako jediného svého kritika. „*Jste můj soudce... ()... Vy, má první čtenářko, můj cenzore, můj dobrý rádče... ()... jste víc než já, Jste mé nadjá... ()... Všechno co napíšeš, může vést vlastní existenci, jen pokud to potvrdí váš verdikt...*“²

Oba byli k sobě nesmírně připoutáni, což můžeme vyčíst z jejich vzájemných dopisů. Nejen v jeho dopisech, ale i v jeho tvorbě se místy chová jako svůdce. „*Svádění v tomto smyslu znamená: vytvořit smyslové prostředí mluvy. A z četných zdrojů víme, že Sartre byl mistrem mnohomluvné smyslnosti – především v rozhovoru s ženami...*“³

² Lévy Bernard-Henri, *Sartrovo století*, Brno, Host, 2003, ISBN 80-7294-099-6, str. 18

³ Rossum Walter van, *Jean-Paul Sartre – Simone de Beauvoir*, Praha, Volvox Globator, 2003, ISBN 80-7207-422-9, str. 56

3. Existencialismus

Existencialismus je filosofií jedinečného člověka, je filosofií existence, tudíž je důležité se k tomuto směru také obrátit. Člověk je v existencialismu dán jako „*individuum, izolované, osamělé a v sobě rozpolcené.*“⁴ Jako individuum tak nahlížím na věci nikoli z hlediska obecného, ale pouze tak, jak se jeví pro mě. Tedy lidská smrt pro mě znamená to, že já umřu. Nelze brát smrt všeobecně, o čemž si řekneme v jiné kapitole.

Je jakousi sondou do lidského nitra, tím že se zaměřuje na pocity a vnitřní prožitky jedince. Subjekt a objekt musí být jedním, jelikož láska, nenávist, představy atd. nemohou existovat samy o sobě. Týká se naprosto všech bez výjimky. Zájmy, postavení člověka, fyzická přizpůsobivost – nic z toho zde nerozhoduje. Je zaměřen na samotného jedince, který je odloučen od společnosti a tím klade největší důraz na jeho svobodné a subjektivní jednání.

Každý existencialista se však nemusí shodovat s obecnou teorií existencialismu. Existencialismus má mnoho podob a člověka nám tak ukazuje z mnoha zorných polí. Já se zaměřím na ateistický existencialismus, výhradně na Sartra. Sartre obhajoval existencialismus jako optimistický styl života, který je nesen v každém člověku v podobě určitého vnitřního řádu. Dokázal uvést existencialismus na úroveň čistě lidskou a ukázal, že se nejedná o směr, který by posílal jedince do záhuby a odloučil ho výrazně od společnosti. Naopak nám předvádí jedince v jeho plné svobodě již od jeho zrození po jeho smrt, celý život jedince je spjat se svobodou.

⁴ Černý Václav, *První a druhý sešit o existencialismu*, Praha, Mladá fronta, 1992, ISBN 80-204-0337-X, str. 29

4. Ateistický Sartre

Existencialismus, který Sartre zastával, vyčleňoval ze svého učení vysoké autority, jiné nadřazené a především Boha. Lidská svoboda a tak i lidský svobodný svět nemůže být omezován takovou autoritou jako je Bůh. Člověk by tak byl odkázán k vyšší autoritě a veden jejími příkázáními a neřídil by se sám sebou, nebyl by svobodný.

Bůh je jen vytvořená ikona lidí, která nás omezuje v našem jednání. Avšak omezovat nás může jak v dobrém, tak i zlém jednání, musíme umět rozlišovat dobro a zlo, aniž bychom dostávali božské pokyny. Své hodnoty si musíme tvořit sami. „*Bůh je zbytečná a nákladná hypotéza, vypustíme ji, avšak přece jenom je třeba, má-li být nějaká morálka... ()...je třeba být a priori povinně poctivý...*“⁵

Hodnoty nesmíme hledat mimo nás - v nebi, v Bohu. My sami jsme jejich tvůrci a má-li svět fungovat bez imaginárních autorit, je třeba se těchto hodnot držet. „*Existencialista si rovněž nemyslí, že by člověk mohl zde na zemi nalézt pomoc v nějakém daném znamení, které by mu poskytlo orientaci, má za to, že člověk sám toto znamení rozluští tak, jak se mu líbí.*“⁶ Existencialismus se nesnaží vnucovat neexistenci Boha, ale chce dokázat, že s ním i bez něj, by vše bylo stejné, nic by se nezměnilo. Problémem tak není existence Boha, ale je nezbytné, aby si člověk uvědomil a přesvědčil se o tom, že ho nic nezachrání před ním samým.

Osobně Bůh žádného člověka z jeho zoufalství nevysvobodí, tudíž se stejně musí ze své beznaděje nakonec dostat člověk sám. Jedině on sám se může vzchopit, a pokud dostává nějaká znamení, která jsou v jeho domněnkách od Boha, pak tato znamení stejně musí rozluštit sám. Smysl a účel znamení je pouze na něm.

Názorný příklad uvádí Sartre v souvislosti se svobodným jednáním, vzešlým z vůle člověka, v přednášce Existencialismus je humanismus. Uvádí mladíka, který přišel přímo za ním s prosbou o radu. Tento mladík se ocitl v zoufalé situaci, kdy byl jeho bratr zabit ve válce a on ho toužil pomstít. Avšak jeho matka má pouze jeho a pokud by se mu něco stalo, neměla by už nikoho jako oporu. Syn jí tak nechtěl nechat

⁵ Sartre Jean-Paul, *Existencialismus je humanismus*, Praha, Vyšehrad, 2004, ISBN 80-7021-661-1, str. 22

⁶ Tamtéž, str. 24

samotnou, ale zároveň chtěl bratra pomstít, ptal se tedy Sartra, jak s touto překerní situací má naložit. Každopádně nějakou cestou se vydat musí.

Sartre odpovídá, že křesťanství nám dává na vědomost, že máme milovat bližního svého, ale kdo je v tomto případě můj bližní a při kom má tedy křesťan stát? Křesťanské doktríny tak vylučuje, že by mohly být východiskem. Na to pokračuje, že tedy neexistuje žádná obecná morálka, která by nám určila v tomto případě nějaký žebříček hodnot. „*Jestliže vás přichází požádat o radu, znamená to, že si už zvolil odpověď. Zajisté bych mu byl mohl dát radu, protože však hledal svobodu, chtěl jsem, aby se rozhodl sám. Ostatně jsem věděl, co udělá, a on to také udělal.*“⁷ Proto se nelze nikoho ptát na vyřešení vlastní situace, neexistuje tak vnější morálka ani vyšší zákon, jako je Bůh, který by nás navedl na určitou cestu. Svobodné rozhodnutí je vždy na nás, znamená osobní odpovědnost a svým způsobem potvrzuje vlastní jedinečnost.

⁷ Tamtéž, str. 83

5. Bytí v sobě a bytí pro sebe

Sartre dal svému zásadnímu dílu *Bytí a nicota* příhodný a lépe uchopitelnější podtitul „Pokus o fenomenologickou ontologii“, který nám lépe poodhaluje oči ve skutečnosti jde. Nebrání se přirovnání s Husserlem, ba naopak z něj v mnoha případech vychází, avšak s pojmy pracuje vcelku jiným způsobem.

Podstatné je pro nás pochopení člověka jako myslící bytosti, odlišující se od věcí. První krok tedy budeme směřovat ke karteziánskému *cogito*, které podporuje tezi o existenci člověka, jakožto myslícího subjektu, který uvědoměním si svého vlastního myšlení musí existovat. Sartre s pojmem *cogito* pracuje i nadále a hledá odpověď na otázku uvědomění si vlastního vědomí, které již karteziánské *cogito* neřeší.

Máme-li prázdné vědomí, což ostatně podle Sartra máme, musí se ono vědomí vztahovat k věcem, přičemž je nepohlcuje do své paměti, ale pouze je reflektuje. Sartre v tomto smyslu jako fenomenolog zkoumá vědomí v reflexi, vždy ve vztahu k jiným věcem, tedy vědomí stále uniká samo od sebe a vztahuje se k věcem. Stavíme-li však věci jako samy o sobě, tedy jakožto bytí v sobě, vyvstává otázka, proč vědomí nebrat jako bytí v sobě. „*Kdyby si moje vědomí nebylo vědomo toho, že je vědomím tohoto stolu, aniž by mělo vědomí, že je vědomím tohoto stolu, což lze říci i tak, že by šlo o neuvědoměné vědomí, o vědomí, jež o sobě neví, a to by bylo absurdní.*“⁸

Abychom se vyvarovali této absurdnosti a přetransformovali samotné vědomí do vědomí, které si je vědomo sebe sama, přichází Sartre s předreflexivním vědomím, které musí být podmínkou každé reflexivity. Jedná se tedy o vědomí vědomí, které již není předmětem, ale je schopno si uvědomit své vědomí. Toto předreflexivní vědomí je však ničím, samo o sobě není nic, ale zároveň je vším, jelikož skrze vědomí je vším tím, co je vně. Nesplývá tak se sebou samým, ale je to takové bytí, kterému jde o jeho bytí.

Vědomí, jak jsme si řekli, nemůže být samo o sobě, musí se vztahovat k něčemu, tedy musí být vědomím něčeho. Takové bytí v sobě se nevztahuje totiž k člověku, ale jedná

⁸ Sartre Jean-Paul, *Bytí a nicota*, Praha, OIKOYMENH, 2006, ISBN 80-7298-097-1, str. 18

se pouze o samotné bytí věcí samo o sobě. Jednoduše můžeme říci, že tyto věci jsou. Toto bytí o sobě nemá vztah k ničemu, nikam se neprojektuje, nemůže být tedy tím, čím ještě není. „*Bytí v sobě je plné sebe sama*“⁹, tudíž si vystačí samo se sebou, nepotřebuje se vztahovat k věcem. Avšak důležitým pojmem pro nás jakožto člověka, je bytí pro sebe.

Toto bytí se odlišuje od bytí v sobě právě tím, že je lidské, není pouhou věcí. Je něčím, co ještě není a zároveň tedy není něčím, co je. Obsahuje své vědomí a tím pádem si je toto bytí vědomo svého bytí. Tím se nám otevírá další sartrovský pojem, a tím je negace. Máme-li bytí pro sebe, reflektujeme věci a vztahujeme k nim své vědomí, jsme s to negovat svět. V případě existence samotného bytí v sobě je ve světě dána pouhá pozitivita, ale s nástupem člověka, tedy bytím pro sebe, přichází její opak, a to je negativita.

Negativita je chápána v tomto smyslu jako možnost pojmát svět i v zápornosti, totiž jako lidské bytosti jsme schopni pokládat otázky, na které je možno odpovědět i ne. Tato negativita tedy není brána jako něco zlého, ale naopak jako možnost svobodných odpovědí, jelikož za bytí v sobě tato svoboda není a věci jsou pouze tak jak jsou, není důvod se tedy ptát.

V bytí pro sebe je naopak možnost i odpovědi, že něco není, což by se v samotném bytí v sobě nemohlo stát. Negováním dokážeme zároveň sami sebe odlišit od věci a neztotožnit se s ní, uvědomíme si, že nejsme věc, ale že se od ní distancujeme a pouze ji reflektujeme. Vědomí věci není totožné s věcí o sobě.

„*Bytí vědomí jakožto vědomí záleží v tom, že existuje v distanci od sebe sama jako přítomnost u sebe sama, a tuto nulovou distanci, kterou bytí nese ve svém bytí, nazýváme nicotou.*“¹⁰ Toto bytí se stále odráží od sebe k sobě ve formě reflexe. Nicota tedy vychází skrze bytí a nemůže se dostat do bytí v sobě.

Nejprve musí existovat vědomí, poté nicota. „*Vědomí časově předchází nicotě a „odvozuje se“ od bytí, které je jeho základem.*“¹¹ Nicota není schopna být dříve než vědomí, pak by se totiž jednalo právě o bytí v sobě.

⁹ Tamtéž, str. 118

¹⁰ Tamtéž, str. 122

¹¹ Tamtéž, str. 22

Bytí v sobě je plnou pozitivitou, potom se nám nicota vyjevuje skrze bytí pro sebe, které umožňuje díky lidské existenci možnost negování. Díky schopnosti negování se oddělujeme od své podstaty, kterou si díky negaci můžeme tvořit.

Bytí v sobě má plnou pozitivitu a není tak svobodné, jeho podstata je již daná. Tímto se jakožto lidské bytosti, můžeme odlišit, tudíž být svobodní a tvořit si svojí esenci. Pojem svobody zde však musíme chápat jako samotnou existenci. Zároveň s existencí člověka, tedy bytím pro sebe, na svět přichází i svoboda.¹²

Bytí v sobě ve své plné pozitivitě se pomocí člověka degraduje na bytí pro sebe, toto bytí pak již není nahodilé a bez důvodu. „*Svědčí o snaze bytí zbavit se kontingence svého bytí, avšak toto úsilí ústí v nicování bytí v sobě, protože bytí v sobě si nedokáže dát základ, aniž zavede já neboli reflexivní nicující odkaz do absolutní identity svého bytí, a v důsledku toho degraduje bytí pro sebe.*“¹³ Můžeme tedy určitým způsobem říci, že bytí v sobě je tu pro nás, aby se ztratilo samo v bytí pro sebe. Nicuje se v bytí pro sebe a tím se snaží udávat svůj důvod. Vazba mezi bytím v sobě a bytím pro sebe je tedy zřejmá a nutná.

Nicota, která vychází z bytí v sobě, tak transcenduje bytí pro sebe a stává se tak něčím, čím ještě není. Pakliže se neustále transcenduje, znamená to, že lidská realita je neúplná a vyznačuje se nedostatkem, který prostřednictvím nicoty hledá.

Transcendenci můžeme přiřknout pouze lidské bytosti, tedy jen bytí pro sebe, nikoli bytí v sobě, které tuto svobodu nemá. Člověk není tedy tím, čím ještě není, ale je souborem toho, co teprve bude, toho, čeho se snaží ve svém životě dosáhnout. Jeho konání určuje jeho život a je jeho existencí, která se vrhá dopředu.

Lidskou existenci můžeme zároveň brát jako ekvivalent nedostatku. „*Lidská realita je proto nepřetržitým překonáváním ke shodě se sebou samou, která však není dána.*“¹⁴

¹² Tamtéž, str. 128

¹³ Tamtéž, str. 129

¹⁴ Tamtéž, str. 134

Člověk je opět tím, čím ještě není, vrhá se do budoucnosti. Pokud je bytí pro sebe bráno jako nedostatek nebo určité chybění, je nutno ho brát jako nezdár.

Se samotnou transcendencí přichází i existence touhy, avšak „*má-li být touha i pro sebe samou touhou, musí být sama transcendencí, tzn. musí být svou povahou únikem sobě samé směrem k vytouženému předmětu.*“¹⁵

¹⁵ Tamtéž, str. 133

6. Bytí pro druhé

Pojmy bytí v sobě i bytí pro sebe jsme si osvojili a vytýčili tím lidskou existenci, která se transcenduje, nebo-li uniká stále k budoucnosti.

Nyní se dostáváme nejen k vlastní osobě, ale ke vztahu sebe sama k druhému. „*Jakmile se objevil druhý, jsem nyní schopen posuzovat sebe sama jako předmět, protože jako předmět se jevím druhému.*“¹⁶

Druhý však nemůže být předmět, je ode mne oddělen nicotou a nechápu ho jako něco, co mi patří, ale naopak něco, co mi uniká. Druhý mě vymezuje a určuje tím, kým jsem. Jsem to, jak mne druhý vidí. Druhý je podstatný pro mou existenci, abych pomocí jeho mohl poznávat sám sebe.

K poznání mé vlastní osoby je nutný pohled druhého. Není to však chápáno v tom smyslu, že pouze z vlastní zvědavosti toužíme vidět očima druhých sebe samého, ale jde tu o mnohem hlubší smysl, a to ten, že smysl mé existence není ve mně. Nemohu ho poznat. To, že mne někdo vidí odlišně od mého vlastního já, jaké je pro mne, tedy bytí pro sebe, zprostředkovává mému já například podle Sartra pocit studu. „*Stud tedy realizuje vnitřní vztah mě samého ke mně: skrze zahanbení jsem odhalil určitý aspekt svého bytí.*“¹⁷ Díky tomuto studu dokážu prožívat situaci pozorovaného, ale neumím ji rozpoznat.

Studem odhaluji i své vlastní bytí, jsem totiž tímto bytím ve světě. Vidí-li mě jako předmět, lze mluvit o zpředmětnění, což znamená, že nejprve si musíme uvědomit existenci druhého, abychom si poté uvědomili svou vlastní. Druhý nám zasahuje do vlastního bytí pro sebe a stejně tak, jako reflektuje on nás, reflektuji i já jeho.

Smyslem tohoto vztahu je konflikt bytí pro sebe a bytí druhého, který se nás nepochybně týká. Pomocí existence druhého se mi odhaluje mé bytí, avšak sám se tohoto bytí nedokážu zmocnit.

Tím, že druhý odhaluje mé bytí, mi dává odpověď po mém smyslu bytí, které já nejsem schopen zjistit, jelikož ho v sobě ukrývá právě druhý.

¹⁶ Tamtéž, str. 276

¹⁷ Tamtéž, str. 275

Smysl mého bytí není ve mně, ale je mimo mě. Stejně tak je na tom druhý, vzájemně se zpředměťujeme. „*Mé bytí jako předmět je sice v jednom smyslu nesnesitelnou kontingencí a pouhým „majetkem“ v držbě druhého, avšak v jiném smyslu toto bytí naznačuje, čeho je třeba, abych ho mohl získat a založit tak, abych byl základem sebe sama.*“¹⁸

Jsem-li si vědom svého zpředmětnění, jsem s to si přizpůsobit i svobodu druhého a tím bych byl základem sebe sama. Můžu tak chápat pohlížení na sebe skrze druhého. Tím se sám sobě stávám druhým. Avšak nelze splynout s druhým, musíme stále vidět rozdíl sebe samého a druhého, nesmí tedy zmizet jinakost druhého.

Sartre v této souvislosti mluví o hrozbách odcizení, kdy se staneme právě zpředmětněním druhého, který pak na nás pohlíží jako na předmět. Člověk je neúplná a nedokončená existence, v tom se liší od věcí.

Zvěcnění a tedy vydání na pospas a pohledu druhých můžeme být až po smrti. Až teprve smrtí jsem pro druhého. Jako živá bytost se však mohu bránit tomu, abych byl zvěcněn, jelikož jsem neúplný a stále se projektuji směrem do budoucnosti. Pokud tedy nejsem hotový – mrtev, nemohu být zvěcněn. Jsem neustále něčím, čím ještě nejsem. Odtrháváme se tak od své minulosti a projektujeme do budoucnosti, činíme se tak těmi, jimiž teprve budeme.

Chtěli bychom být absolutními, hotovými a dokončenými bytostmi, to bychom však museli být Bohem, ale ten podle Sartra neexistuje, tudíž se nikdy nemůžeme stát dokončenými. Člověk tak marně usiluje během svého života o to, být Bohem, ale přitom jím nikdy nebude. Pohledy druhých mě vidí bez mých sebeprojektů, které jsou mou svobodnou vůlí, tudíž mi druzí moji svobodu kradou. Stejně je tomu tak i z mé strany, jde tedy o vzájemné popírání svobody druhého a zamezování sebeprojektování.

Jsem-li tím, jak mě vidí druzí, ztratil jsem svoji svobodu, jelikož mě vidí bez mých sebeprojektů a neschopností transcendovat sebe sama. Abychom se tohoto odcizení vyvarovali a navrátili tak svou svobodu, své projektování, musíme uznat své odcizení a uznat v druhém jeho sebeprojekty.

¹⁸ Tamtéž, str. 426

Tímto uznáním Sartre nazývá lásku. „*Chci-li v milovaném jeho svobodu, chci ji tak, aby tato svoboda chtěla mou svobodu, naplnila se jí, cítila potřebu mé existence pro svůj život, aby dobrovolně, tj. svobodně její já projevilo ochotu existovat výhradně skrze mé já, abych já byl důvodem její existence a jejím sebeprojektem.*“¹⁹ Láskou tak dokážu díky cizí svobodě pocítit vlastní svobodu. Zmocnil jsem se tak svobody druhého a redukoval ji na svou. Nejde tu o přímé vlastnění druhého ve formě lásky, ale o způsob vlastnění ve smyslu vlastnění jeho svobody jako svobody mé.

Překážkou nebo opakem lásky a vyhýbání se druhým se stává lhostejnost, kdy se subjekty vzájemně sobě vyhýbají a nepřipouští si tak svoji svobodu. Oba subjekty jsou slepé vůči druhému.

Podobně je na tom sexualita, kde se jedná pouze o splynutí fyzických subjektů jako věcí; subjekty samy se tak uchylují k tomu, být pro druhého věcí a pouze v podobě sexuálního aktu splývají v jednotu. V tomto masochistickém postoji bych se tak oddal druhému pouze jako předmět, popřel bych tak svoji transcendenci a tím i svoji svobodu. Jsem tak absolutně odcizen a stávám se předmětem. „*Masochismus není pokusem o okouzlení druhého mým zpředmětněním, ale pokusem fascinovat sebe sama mou předmětností pro druhého.*“²⁰

Totální rezignací na svět a tedy na druhého je nenávist. Nenávist ve světě by zajišťovala, aby pohled druhého neexistoval, tedy druhý by ve světě nebyl vůbec. Jako bytí pro sebe nejsem schopen se sjednotit s druhým, tím nedávám ani druhému možnost poznat mé bytí. Nenávidějící tak nechce být předmětem, avšak druhého dokáže chápat jako transcendenci, což znamená, že uznává i jeho svobodu. Nenávist hodlá tuto transcendenci druhého potlačit a získat si svou vlastní svobodu bytí pro sebe.

¹⁹ Janke Wolfgang, *Filosofie existence*, Praha, Mladá fronta, 1995, ISBN 80-204-0510-0, str. 45

²⁰ Sartre Jean-Paul, *Bytí a nicota*, Praha, OIKOYMENH, 2006, ISBN 80-7298-097-1, str. 442

7. Existence předchází esenci

V Sartrově filosofii je kladen největší důraz na svobodu samotného jedince. Po druhé světové válce přišel Sartre s populární přednáškou nazývajícím se „Existencialismus je humanismus“, která obsahuje myšlenky z jeho předchozího díla „Bytí a nicota“ v poněkud lépe pochopitelnější formě pro masové publikum.

Chtěl lidi vytrhnout z beznaděje a překonat úpadek. Přednáška byla natolik úspěšná, že vyšlo i několik jejích vydání. Hlavní myšlenkou této přednášky je naprostá svoboda a angažovanost člověka. Sartre zde dále poukazuje i na lidské hodnoty, morálku, zodpovědnost a smysl lidského jednání a dává tím humanistickou nálepku pravému existencialismu.

Svoboda je základem všech hodnot u individuálního jedince, jelikož sám člověk si tvoří hodnoty. „*Přejeme si svobodu pro svobodu samu a za všech okolností. A tím, že chceme svobodu, zjišťujeme, že zcela závisí na svobodě druhých a že svoboda druhých závisí na svobodě naší.*“²¹ Svoboda je tak prostoupena každým a spojuje lidské bytosti.

Slavný výrok, že „existence předchází esenci“ je založen na uvědomění si své vlastní svobody. Nejprve člověk přichází na svět a existuje, tzn. že se sám utváří. Jsme strůjci sami sebe a jsme tak za to plně odpovědní.²²

Člověku není osud dán předem, to by popíralo veškerou svobodu a jeho osud by musel být do detailu naordinován. Člověk, ale není pouze takový, jak sám sebe chápe, ale je takovým, jakým se chce chápat do budoucna. Sartre tak zdůrazňuje tuto vlastnost určování si své vlastní podstaty jako čistě lidskou a odlišuje člověka od věci, která má již svůj tvar daný.

Rozdíl mezi svobodnou existencí člověka a jsoucí věci demonstruje Sartre na příkladu s nožem, který má již předem danou podstatu. Již při jeho výrobě víme, k čemu je určen. Člověk touto daností netrpí, jeho povahou je překonávat sám sebe. Sartre zastával ateistický existencialismus, tudíž si ve své filosofii drží odstup od Boha. Pokud

²¹ Sartre Jean-Paul, *Existencialismus je humanismus*, Praha, Vyšehrad, 2004, ISBN 80-7021-661-1, str. 50

²² Petříček Miroslav, *Úvod do současné filosofie*, Praha, Herrmann a synové, 1997, str. 101

by Bůh existoval a určoval osudy lidských životů, opět by se nejednalo o vlastní svobodu člověka.

Žádná lidská přirozenost nemá v životě místo, jelikož by opět narušila chod života, přičemž „*člověk pouze je, a to nejen takový, za jakého se považuje, ale je takový, jakým být chce a za jakého se považuje poté, co už existuje...*“ (...*člověk je jen takovým, jakým se učiní.*)“²³ Člověk musí za své jednání nést odpovědnost. Lidská realita není omluvou, pokaždé máme volbu, můžeme buď žít nebo si vybrat smrt, jsme odsouzeni k tomu, být svobodní.

²³ Sartre Jean-Paul, *Existencialismus je humanismus*, Praha, Vyšehrad, 2004, ISBN 80-7021-661-1, str. 16

8. Svoboda a odpovědnost

Svoboda a odpovědnost jsou dva zásadní pojmy Sartrovy filosofie a patří nepochybně k sobě. Člověk je odsouzen ke svobodnému bytí, ale musí brát v potaz to, že za své svobodné jednání je plně odpovědný.

Jsem tak odpovědný za vše, co se děje na světě, nejen za to, co sám tvořím či projektuji. Všechny tyto okolní věci ve světě nejsou mou součástí, tudíž si k nim mohu vytvořit svůj vlastní pohled a postoj a za něj jsem odpovědný. „*Všechno, co mě potkává, je mé, to především znamená, že jsem vždy na výši toho, co se mi přihází, jakožto člověk, protože to, co potkává člověka skrze jiné i skrze něho samého, může být pouze lidské.*“²⁴

Tak je to například s válkou, s kterou sice začali jiní a nebyla vyhlášena z mého popudu, ale stejně je moji součástí. Záleží, jestli ji přijmu nebo odmítnu ve svém vědomí, nikdo mi jí nevnutí. I když jsem do ní povolán, mohu buď dezertovat nebo v horším případě spáchat sebevraždu, ale vždy se nějak proti ní mohu postavit a mám jinou volbu, než tu, již mi vnucují druzí. Je marné si říkat, co by se dělo, kdyby tato válka nevypukla. Opět bych tím utíkal od vlastního já a vytvářel si tak jinou, vnější dobu, která je mimo mne. Mým úkolem je tuto válku přijmout za svou a spíše pochopit dobu, která ji předcházela. Nesmím se však nijak vyčleňovat ze současnosti, která je mou dobou, stejně jako tato válka. Jsem neodlučitelný od této doby a беру za ní plnou odpovědnost, „*...neboť od okamžiku, kdy jsem se vynořil na světě, nesu tíhu světa na svých bedrech zcela sám, aniž ji kdo nebo něco může zlehčit.*“²⁵

²⁴ Sartre Jean-Paul, *Bytí a nicota*, Praha, OIKOYMENH, 2006, ISBN 80-7298-097-1, str. 630

²⁵ Tamtéž, str. 632

9. Angažovanost

Volbou sebe sama volíme i druhé, čemuž zákonitě musí předcházet nějaký akt, kterým právě volím sebe sama, a tím je angažovanost. Existencialismus chce ukázat, že člověk není plodem pouhého determinismu, ale že se vnějším prostředím průběžně životem utváří, tedy angažuje do budoucnosti. Spojení lidské svobody s angažovaností se nám přímo nabízí a otvírá tak možnosti, jakým způsobem se člověk bude ubírat, pakliže se může svobodně angažovat. Sartre zamítá pasivního jedince, který jednoduše přežívá a nechává se unášet osudem. Angažovanost vidí jako aktivní hnutí, kdy se rozhodujeme každým okamžikem.

Předchází-li existence esenci, plyne z toho, že esence se nějakým způsobem tvoří, naplňujeme ji svou angažovaností, v tomto ohledu jsme naprosto svobodni. Volím se skrze činy, tím jsem s to uchopit sám sebe, žiji tak ve svých činech. Díky vědomí sebe sama se mohu angažovat a tím odstraňovat své nedostatky, neboť dle Sartra jsme nedostatkem, jsme neúplní a angažovanost je naše nutnost. Kdybychom nebyli nedostatkem a cítili se jako již hotová věc, neměli bychom důvod se k něčemu ubírat a nic by nám nescházelo. To, že máme touhu se naplnit a stále za něčím jít, nás opravňuje k tomu, abychom se svobodně angažovali v každém svém činu. Uvědomujeme-li si naše ideály a stavy, které nás obklopují, uvědomujeme si tak právě i náš nedostatek, v jistém smyslu nespokojenost nebo nechtěnost nynějšího bytí, které teprve díky tomuto uvědomění překonávám. Z tohoto důvodu se přímo angažuji v mém nedostatku. Smyslem lidské existence je tento nedostatek vyplnit, teprve smrtí se stávám úplný a nedostatek je vyplněn.

9.1. Transcendence

K člověku patří nedostatečnost a vědomí této nedostatečnosti. Ukážeme si, jak Sartre chápe ono odstraňování nedostatku. V souvislosti se svobodou říká, že jsme k ní vlastně odsouzeni, jsme stále nuceni vykonávat volby své budoucnosti. Každé rozhodnutí, byť pasivní, je založeno na svobodě.

Mohu vyřknout a rozhodnout se jakkoli chci, samozřejmě za své činy musím nést následky, ale podstatné je, že jsem svobodný. Tím se otevírá možnost chápání sebe sama jako projektu, který se postupně utváří a je sám sobě tvůrcem.

Lidé se nerodí s nálepkou na čele, jací jsou a jací budou, ale naopak, jsou svobodní ve svých rozhodnutích a mohou ze sebe utvořit toho, kým být chtějí. Odpůrci existencialismu Sartrovi vytýkají, že jeho postavy jsou zbabělci. Sám však odpovídá, že oni si tento život zbabělce vybrali sami. „*Existencialista říká, že zbabělec se činí zbabělcem a hrdina se činí hrdinou, zbabělec má vždy možnost, aby přestal být zbabělcem a hrdina, aby přestal být hrdinou. Záleží na úplné angažovanosti...*“²⁶ Existencialismus je podle Sartra optimistické učení, které dává člověku možnost volby a nenechává ho utápět se v jeho nezdařeném osudu.

Svůj vlastní osud si totiž projektuje sám člověk. Prvotní impuls musí vzejít od jedince, je třeba se aktivně zúčastnit svého vlastního projektu, tedy své vlastní transcendence. Existence tak není ani minulostí, ani budoucností, jejím smyslem je právě budoucnost. Člověk se tak neustále utváří a tím volí své možnosti a světu dává svůj význam, aniž bychom se drželi určitých zásad a opírali se o Boha, který nám není schopen pomoci, jelikož jen člověk si své situace a volby utváří sám. Má své transcendentní cíle a pro ně existuje.

Nejsem hotovým subjektem, ale díky schopnosti mé transcendence do budoucnosti jsem schopen se utvářet a rozvrhovat sebe sama. Lidská bytost je tak svým vlastním projektem, rozvrhem, který se teprve vynalézá. Každým okamžikem tak vynalézám nového člověka, který mě přesahuje a je uvržen do budoucnosti. Tato transcendence je mojí svobodou a svoboda je to, co mě uskutečňuje, to co mě tvoří pro to, abych pouze nebyl, ale abych se svobodně uskutečňoval. Nejsem omezen všeobecnými zákony, objektivita v tomto smyslu pro mne neexistuje, žádné společné měřítko proto není přípustné, vždy se obracím pouze sám na sebe.

Tím, že si ustavičně volím své projekty, musím chápat, že pro mě není svoboda cílem nebo nějakým ideálem, kterého je třeba dosáhnout.

Svoboda je mým osudem a jsem k ní v mé existenci připoután a jedině vůči ní nemůžu být svobodný, nemám tak svobodu nebýt svobodný, „...*neboť žít v nesvobodě znamená prostě, že jsem se zřekl svobody, že jsem volil svou nesvobodu, nesvoboda je tudíž účinek a projev mé svobody: učinil jsem se sebeprojektem mne nesvobodného.*“²⁷

²⁶ Sartre Jean-Paul, *Existencialismus je humanismus*, Praha, Vyšehrad, 2004, ISBN 80-7021-661-1, str. 38

²⁷ Černý Václav, *První a druhý sešit o existencialismu*, Praha, Mladá fronta, 1992, ISBN 80-204-0337-X, str. 49

Sartre v souvislosti s transcendencí neupadá pouze do svého vnitřního světa, ale uznává i svět vnější, do kterého se rodíme, avšak i tento svět si volím a dávám mu významy, jež jsou pro mne přijatelné.

9.2. Úzkost

Pokud se angažuji a transcenduji se do budoucna, jsem nucen tuto volbu provádět sám za sebe. V rámci vlastní svobody a upřímnosti vůči sobě si existencialismus vytvořil pojem úzkosti. Nejedná se zde však o klasickou úzkost ve smyslu depresí či nálady, jak ji známe my. Jde především o subjektivní vnímání a obrat k vlastní osobě. „...úzkost je úzkostí ze sebe sama. Závrať je úzkost v té míře, v jaké se neobávám, že spadnu do propasti, nýbrž že se do ní vrhnu.“²⁸

Úzkost je opakem neupřímnosti, v úzkosti dokážeme lépe poznat sami sebe (o což existencialistům jde, jak jsme si již řekli). Důležité jsou pro člověka pocity, které se odehrávají v něm a nikoli vnější vlivy. Vše se děje uvnitř nás a jen my sami jsme schopni se rozhodnout, jak se budeme cítit. Pokud chci být šťastný, budu šťastný, pokud chci brečet, budu brečet. Nezáleží to na situaci, záleží to na osobní svobodě, která má ohromnou sílu. Sartre v této souvislosti uvádí příklad ženy, která promlouvá s Bohem: „Lékař se jí ptal: „Ale kdo k Vám mluví?“ Odpověděla: „Říká, že je Bůh.“ A co jí skutečně dokazovalo, že je Bůh? Jestliže mě navštíví anděl, co mi dokáže, že je to anděl? A jestliže slyším hlasy, co mi dokazuje, že přicházejí z nebe a nikoli z pekla nebo z podvědomí nebo z nějakého patologického stavu?“²⁹ Je tedy na samotném člověku jak si poradí a naloží s okolními vlivy, jak je vnímá, cítí a hodnotí. Promlouvá-li k němu anděl, může se sám rozhodnout o tom, zda-li se jedná opravdu o anděla nebo zda si jen namlouvá, že jde o anděla. Jednoduše jsme strůjci svých myšlenek a činů. Máme-li velitele, který pošle do války vojáky prakticky na smrt a bere za to zodpovědnost, je to jeho rozhodnutí. „Nepochybně existují rozkazy, které přicházejí shora, ale jsou příliš široké, tudíž je nutná interpretace, která je jeho...“³⁰ Velitelé a nadřízení tak mají těžší rozhodování, ale nic na tom nemění fakt, že jakkoli se rozhodnou a vyberou konkrétní možnost, že jsou za ni odpovědní právě proto, že ji sami zvolili.

²⁸ Sartre Jean-Paul, *Bytí a nicota*, Praha, OIKOYMENH, 2006, ISBN 80-7298-097-1, str. 68

²⁹ Sartre Jean-Paul, *Existencialismus je humanismus*, Praha, Vyšehrad, 2004, ISBN 80-7021-661-1, str. 20

³⁰ Tamtéž, str. 21

Je-li přede mnou propast, z které mám závrat' a mám-li předtuchy o tom, že závrat' z propasti je způsobena tím, že se bojím, abych do ní spadl, jsem tím pádem mimo sebe a nevolím tak v úzkosti, ale ovlivňuji mě tak okolní věci. Abych unikl tomuto strachu z okolností, nezávislých na mě a jsoucích vně mě, musím se realizovat tak, že odvracím od sebe všechny hroživé síly dané situace a projektuji před sebou určitý počet způsobů budoucího chování, jež ode mne mají oddálit hrozby světa. Mám-li strach, který nemůže být uvnitř mě, ale vždy pouze vně, transcenduji se již k tomuto strachu a vytvářím tak transcendentní pravděpodobnosti mých možností. Nemá smysl utíkat od svého já, jelikož strach utlumím jedině v úzkosti, poněvadž v úzkosti jsem pouze já sám a žádné vnější věci. Pokud mám strach, znamená to, že nevolím v úzkosti, ale jsem vně sebe. Člověk nemůže být určován věcmi.

Má svoboda není podmíněna okolnostmi, uvědoměním si tohoto faktu mohu zůstat v úzkosti. Úzkost mě tak zachraňuje od samotného strachu. Jsem schopen si díky této úzkosti uvědomit mou vlastní svobodu volby, a tím i svou svobodu.

Úzkost se nedá brát jako nějaké uzavření se před světem či vyčleňování a oddělování se od činů, ale naopak ji musíme brát jako jejich součást, jedině v této úzkosti řešíme své jednání. Autority mohou podávat rozkazy, ale konečná fáze rozhodnutí je vždy na samotném jedinci, který si v úzkosti zvolí svou volbu. Úzkostí reflektuji své já a jsem si vědom svého bytí, rovněž tedy své svobodné volby. Úzkost se svobodou se tak navzájem doplňují a jdou paralelně směrem do budoucnosti.

10. Neupřímnost

Prvotním uvědoměním člověka dle zásad existencialismu by mělo být pochopení, že člověk není ovlivněn svou minulostí a svou budoucnost si tvoří jen on sám.

Ačkoli se může zdát tato myšlenka jednoduchá, ne vždy je snadno uskutečnitelná. Lidé si sami sobě nalhávají, stěžují si na nepřízeň osudu a nejsou k sobě upřímní. Znají tak pravdu, aby ji poté mohli přetransformovat do lži, která je však chápána jako lež vnitřní, nikoli k druhému člověku. „*Podstata lži spočívá v tom, že lhář zná dokonale pravdu, kterou zastírá. Nelze ten, kdo nezná pravý stav věci...*“³¹ Sám před sebou tuto pravdu musím stále ukrývat. Lež v mnoha případech předpokládá sice účast druhého, ale bez druhého ji nazýváme právě neupřímností vůči sama sobě.

Neupřímnost zahrnuje pouze jediné vědomí. Tato neupřímnost ke mně nepřichází zvenčí, ale já jsem jejím tvůrcem, rodí se přímo ve mně, proto ji mohu i ovládnout a zbavit se jí. Mám svobodnou volbu udělat změnu. Tím, že se bojíme odhalit svou budoucnost a projektovat se do ní, jsme nuceni tuto budoucnost odkládat a klamat tím sami sebe. Nejsme schopni transcendence nebo do ní v jiném případě utíkáme, ale i s onou neupřímností. Obracíme se do svého nitra, protože se bojíme, že bychom našli své neduhy a chyby, kterých jsme se předtím dopustili. Jsme nuceni tyto pocity zakrývat a nazývat je jinými jmény, svazujeme svůj život neupřímností a nepronikáme do vlastní duše.

Nejen, že své klamné pocity nesprávně pojmenováváme, ale pro svou útěchu a pasivitu si vymýšlíme cosi, co by vedlo naše životy, jako jsou zákony, Bohové, normy či jiné autority. Sartre nazývá tuto falešnost a klamání sebe sama „špatná víra“, což znamená, že už si předem určujeme konkrétní možnost, která nás svádí na jednu určitou cestu.

Musíme se však od onoho klamu odtrhnout a jednat bez tohoto nalhávání. Předem daná cesta nebo vnitřní zákon, který by nás nasměroval v tom případě neexistuje. Nelze si hrát na něco, co nejsem. V tomto případě má však budoucnost pro mě dva smysly, mohu se ubírat k tomu, čím nejsem nebo se ubírat k tomu, čím nejsem ve své plné pravdě. V obou případech jsem však pořád tím, čím nejsem.

³¹ Sartre Jean-Paul, *Bytí a nicota*, Praha, OIKOYMENH, 2006, ISBN 80-7298-097-1, str. 88

Problém špatné víry tkví především v tom, že je vůbec vírou. Již to, že se chystám být neupřímný a vytvářím tak projekt neupřímnosti mě svádí k neupřímnosti vůči sobě. Nejsem schopen se sám svobodně rozhodovat a mít vlastní volbu. Naříkáme, že „...*okolnosti byly proti mně, stál jsem za mnohem víc, než čím jsem byl, jistě, neprožil jsem velkou lásku ani velké přátelství, ale bylo tomu tak, že jsem nepotkal muže nebo ženu, kteří by toho byli hodni...*“³² Taková víra brání rozvoji jedince a nerozvíjí jeho individuální angažovanost.

³² Sartre Jean-Paul, *Existencialismus je humanismus*, Praha, Vyšehrad, 2004, ISBN 80-7021-661-1, str. 34

11. Volba sebe sama i ostatních

Existencialismu bývá častokrát vytýkáno, že se příliš zabývá individualitou, ale Sartre nám dokazuje opak. Když se mluví o odpovědnosti za sebe samotného, musíme brát v potaz i odpovědnost za všechny ostatní, jelikož nevolíme a neprojektujeme pouze sami sebe, ale prostřednictvím vlastního já volíme i ostatní lidi. Touto volbou je myšleno, že zároveň přisvědčujeme hodnotě toho, co volíme. „*Vybírám si sebe sama; vytvářím sám sebe z ničeho. A přesto nenořím lidskou existenci do etického nihilismu, protože svojí volbou vybírám i pro ostatní. Nabízím etiku authenticity, odkládám stranou všechny výmluvy, které nám tvrdošijně připisují někteří filosofové - svádění viny na rodiče, počasí, společenskou třídu a nevím co ještě.*“³³ Jako jedinci nevolíme například zlo, neboť nechceme činit ostatním to, co sami nechceme, aby oni činili nám. Svými svobodnými akty tak zavazujeme celé lidstvo a nejen sebe.

Zastávám-li určitý názor a stojím si za ním, pak se onen názor promítá i do společnosti, volbou sebe volím za celou společnost. „*A jestliže se chci oženit, což je nejindividuálnější čin, a mít děti, pak i když svatba záleží výhradně na mé situaci nebo na mé vášni nebo na mé touze, zavazuji jejím prostřednictvím nejen sebe, nýbrž celé lidstvo k cestě monogamie.*“³⁴ Každé projektování v rámci individuality se tak přenáší do univerzální dimenze.

Komunikační schopnosti a porozumění ostatním se nám nemusí jevit jako něco nemožného, díky prolnutí našich individualit se stáváme jedním univerzem a každý může nalézt v jednání druhých pochopení sebe sama. Pakliže tedy volím svobodu pro sebe, volím ji i pro ostatní. Druhému tak dávám právo na jeho svobodu. Jestliže jsou všichni odpovědní za svoji svobodu, kterou chtějí i u druhého, nemohou jednat v její neprospěch. Mohu mít tedy jiné záměry a cíle než druhý, ale naše svobody se prolínají a vzájemně v tomto respektují s vědomím toho, že každý je svou vlastní autoritou, která se odráží ve prospěch společnosti.

Sartre se proto ve svých dílech snaží o určitý ideál rovné společnosti, tím dává větší prostor svobodě. Již tímto činem se existencialismus přibližuje opět více

³³ Pappin Joseph III., <http://obcinst.cz/cs/SVOBODA-A-AUTORITA-ROZHOVOR-BURKE-SARTRE-c728/>, 10. října 2004

³⁴ Sartre Jean-Paul, *Existencialismus je humanismus*, Praha, Vyšehrad, 2004, ISBN 80-7021-661-1, str. 18

humanismu, myslí-li prostřednictvím jedince na celou společnost. Existence druhé osoby je pro člověka důležitá, odlišuje ho tím především od hmotných věcí.

11.1. S vyloučením veřejnosti

V souvislosti s volbou druhých se přímo nabízí Sartrova hra „S vyloučením veřejnosti“.

Veškerý děj se odehrává v pekle, v posmrtném životě se nám setkávají tři různé postavy³⁵, a to Arthur, Martha a Claudia, „pekelníkem“, který dějem provází je jakýsi Garcon. Peklo není takové, jak si ho představují lidé. Arthur se při prvním vstupu do pekla, který vypadá spíše jako strohý hotel, nad neexistencí ohně, kotle a dalších pekelných rekvizit, které ze svého světa zná z vyprávění. Garcon mu však na to odpovídá: „*Přece byste nevěřil těm nesmyslům, které se zrodily v hlavách těch, kteří sem nikdy nevtrhli.*“³⁶ Jakoby tato věta byla pronesena přímo z úst samotného Sartra.

Sám si volím významy a dávám je světu a pouze mé vnitřní myšlenky a pocity jsem s to na ně aplikovat, každý člověk má pro konkrétní věc jiný pohled a tak je to i s tímto peklem. Pokud bych svou podobu pekla volil v úzkosti bez vnějších vlivů, v tomto případě lidí, nejspíše bych se vůbec nedopracoval k této myšlence ohnivého pekla. V tomto pekle nejde ani tak o fyzické utrpení, jako o to psychické. I kat, nebo-li soudce, který by byl schopen rozsoudit konflikty, v tomto pekle chybí. O neúčasti kata se vyjádří velmi trefně Martha: „*No a to je jenom úspora personálu. Zákazníci se obslouží sami.*“³⁷

Jsme tak odkázáni na druhého a skrze druhého dokážeme existovat a vidět sami sebe. Ti druzí jsou našimi zrcadly, která nám zrcadlí naše já. Proto se ani v tomto pekle žádná zrcadla neobjevují. Zrcadly jsou samotní lidé. Otevřeně a naschvál velmi okatě

³⁵ V této internetové verzi se jména liší od originálu

³⁶ Tomáš V. Odaha, S Vyloučením veřejnosti, <http://www.odaha.com/tomas-odaha/recenze/cetba/uryvky/jean-paul-sartre-vyloucenim-verejnosti>, 6. leden 2009

³⁷ Tamtéž

tuto myšlenku přednášejí Martha s Claudií. Když se Claudie nedokáže obejít bez zrcadla, nabídne se jí Martha sama jako zrcadlo. Martha: „*Chcete, abych vám dělala zrcadlo já?*“ Claudie na to odpoví: „*Vy?...Budeme si ubližovat, sama jste to říkala.*“. Martha oponuje: „*Vypadám, jako bych ti chtěla ublížit? Ptej se mě. Žádné zrcadlo nebude věrnější.*“ ³⁸

Sartre nám předkládá, že nejpřímnější a nejpravdivější pohled na nás samotné nám zprostředkují druhí. Bez druhých bychom ani nevěděli, zda jsme krásní či oškliví. Tyto vlastnosti nám poskytuje pohled druhých. Proto je Claudie nesvá, když nemá nikde zrcadlo, nedokáže se najednou cítit krásná. Jako náhradu za zrcadlo tak bere Marthu.

Další důležitou věcí je uvědomění si, že všichni tři se nacházejí již v posmrtném životě, ve kterém již Sartre bere člověka jako dokončeného, nemohoucího ovlivnit svůj život. Stává se tak z bytí pro sebe bytím o sobě a druhí toto bytí pro sebe mohou spatřovat jako daný předmět. V této hře se do určité míry sami aktéři chovají jako věci, které už jsou smířeny se svým životem a nedokážou ho žádným způsobem změnit. Za svého života svou šanci propásli, nedokázali jí využít. „*Být mrtvý znamená být už navždycky vydán pohledu druhých.*“ ³⁹ Arthur se tak nedokáže bránit osočení od Marthy, která ho nazvala zbabělcem. I při otevření hotelových, nebo chcete-li, pekelných dveří, není schopen utéci, jelikož nedokáže uprchnout představě, že by byl v pohledu Marthy stále zbabělcem. Otevřenost dveří tak sice značí volnost, která ale paradoxně volností není. Zde je jasně ukázáno, že opravdu existujeme především v mysli druhých a jsme tak jimi zpředmětněni. Takový člověk není schopen transcendence a projektování sebe sama do budoucnosti. Hra tak vrcholí v konfliktu mezi všemi třemi, kdy už nejsou schopni vydržet spolu. Arthur sahá po pistoli, která však nemůže být v posmrtném životě nabitá, a obě ženy zastřelí v domněnání, že se jich zbaví. Avšak ženy jsou stále s ním, nelze je zastřelit ani se jich nijakým způsobem zbavit.

Sartre tím ukazuje nutnost spolubytí s druhými, díky nim jsem já sám člověk. Nelze je vyřadit z mého života. Jsou sami svými katy, jak již řekla Martha. Samotné peklo tak není pro ně peklem, peklo jsou ti druhí.

³⁸ Tamtéž

³⁹ Janke Wolfgang, *Filosofie existence*, Praha, Mladá fronta, 1995, ISBN 80-204-0510-0, str. 124

Není možné vyloučit veřejnost ani zavřít symbolicky dveře, tak jak to zde chtěl naznačit Sartre. Dokud se však do této situace nedostaneme, v mnoha případech si nejsme schopni to uvědomit, druhého bereme jako samozřejmost. Sartre se tak neustále zabývá ve svých hrách existencí samotného jedince vůči ostatním a nechává ho s druhými koexistovat se všemi aspekty lidské existence a svobody.

12. Faktory svobody

Těm, co vytýkají pojem svobody, by se mohlo zdát, že přeci jen je svoboda ovlivněna vlivy jako je místo, kde bydlím, podnebí, ve kterém jsem se narodil, zvyky dané kultury, vliv dědičnosti či okolnostmi v mém životě.

Člověk by tak byl již předem hotový, a to podle existencionalistů není, jeví se nám jako neúplný, nemůže v sobě obsahovat tyto vlivy. Tyto faktory však nejsou pro nás ani proti nám, ale prostupují skrze námi, a jelikož my jsme svobodou, musí se pro nás též stát tyto vlivy svobodnými faktory, u kterých si sám zvolím, zda se spikly proti mně nebo jsou mi prospěšné.

Předměty volíme dle své svobody, a proto s nimi můžeme nakládat, jak uznáme za vhodné. Sartre sám dává příklad s balvanem: „*Tento balvan by kladl obrovský odpor, kdybych ho chtěl přemístit, avšak naopak je mi velmi užitečný, když na něj vylezu, abych si prohlédl krajinu.*“⁴⁰

Příroda a okolnosti tak mohou omezit mou svobodu jednání, ale je pouze na mně, zda povolím, aby byly tyto okolnosti brány jako překážky.

Cíle nejsou tím pádem pro svobodu důležité, ale svobodě jde pouze o volbu, nikoli o dosažení konkrétního cíle. Překážky, s kterými se setkáváme vždy souvisí se svobodou, pomocí svobody si je volíme.

Znamená to, že překážky jsou pro každého jiné, jelikož každý se sám projektuje a vytváří své projekty díky své vlastní svobodě. Tyto překážky nelze brát v objektivní formě, ale vždy v souvislosti se svobodou. „*Lidská realita neustále naráží na překážky a odpory, které sama nevytvořila, ale tyto překážky mají smysl jedině z hlediska svobodné volby, kterou jest lidská realita.*“⁴¹ Překážky jsou tedy tam, kde jsem já, čemuž odpovídá, že i sama svoboda se zjevuje pouze v této situaci. Tyto situace se dají rozdělit do několika rovin, které však spolu musí souviset. Já je však pro pochopení rozeberu odděleně.

⁴⁰ Sartre Jean-Paul, *Bytí a nicota*, Praha, OIKOYMENH, 2006, ISBN 80-7298-097-1, str. 555

⁴¹ Tamtéž, str. 563

12.1. Moje místo

Moje místo je tím místem, které právě obývám. Tím, že se narodím, přijímám své místo a řád věcí, tak jak se mi jeví. Není možné, abych své místo neměl, řád věcí by se mi potom nebyl schopen vyjevit, neměl by kam se jevit.

Z tohoto místa, na kterém se vyskytuji, hodnotím svět, tudíž vždy zaujímám pohled, z toho místa, ve kterém se nacházím.

Moje existence mi tedy dává své místo a určuje ho. Z toho vyplývá, že pro mě neexistuje absolutní místo a prostředí, ale pouze to místo, na kterém se nacházím. Absolutní rozlehlost pro mě tím pádem není možná. Jsem svým místem a současně nemůžu být na jiném místě, své místo si vytvářím svou existencí. Z tohoto místa se vztahuji k věcem a jsem schopen se transcendovat k jiným místům a vykonávat tak své projekty.

Tím, že se vztahuji takto k věcem, unikám sám od sebe, abych se k sobě zase navrátil. Vymezuji si tím svůj prostor a díky tomuto vztahu jsem schopen si své místo uvědomit a určit ho. Nemohu však být odkázán pouze na jedno místo, potřebuji reflektovat i jiná místa, což mi zprostředkovává právě svoboda, díky které se transcduji a nezůstávám tak pouze na mém místě. Jsem neúplností a tudíž se vztahuji i k místům jiným. „*Moji pozici lze aktuálně pochopit ve světle nebytí a budoucna: být tady znamená, že stačí učinit jen krok, abych uchopil konvici na čaj, abych vztažením paže namočil pero v inkoustu...*“⁴² Místo je tak samo o sobě beze smyslu, je však prostředkem k bytí, které prozatím ještě neexistuje.

12.2. Moje minulost

Minulost je daná věc, nemůžeme ji popřít, patří k naší existenci. Mohlo by se zdát, že ji jakožto lidské bytosti, nemůžeme měnit, avšak právě na nás je dát své minulosti na významu. Nelze totiž pochopit sebe sama bez minulosti. Každé naše jednání se tak o minulost opírá a splývá poté s přítomností. „*Je to oblek, který jsem si koupil před šesti*

⁴² Tamtéž, str. 567

měsíci, dům, který jsem si nechal postavit.“⁴³ Skrze minulost se vrhám do budoucnosti a tím pro mne vzniká smysl oné minulosti, jelikož konám právě pro budoucnost. Opět tak zjišťuji, že nejsem úplný a hotový a jsem nucen svoji minulost udržovat projektováním. „*Význam minulosti je tedy úzce spjat s mým přítomným projektem.*“⁴⁴ To, jak se dále budu projektovat a vycházet tím ze své minulosti je pouze na mně, abych o tom rozhodnul. Já sám si tak určuji význam minulosti a to, jak na mě zapůsobila. Minulost můžu popřít v tom smyslu, že ji nechám pouze za sebou a budu si z ní brát ponaučení, ale zároveň do ní neupadám a neoddávám se jí. Neházím tím na ni vinu, ale nutně se od ní svobodně odtrhávám.

12.3. Moje okolí

Okolí bychom si neměli plést s místem, ve kterém žiji. Jako okolí jsou mi dány různé prostředky a možnosti, skrze jimi prožívám svůj život. Tyto prostředky jsou však brány jako relativní vůči mé osobě a je na mně, jak s nimi naložím. Svobodně si tak mohu přizpůsobit prostředky pro situaci, kterou vyžaduji. Neznamená to, že když jsem věci nestvořil, že je nemohu brát na sebe a volit k nim své stanovisko a způsob, jakým na mne budou působit. O smyslu těchto věcí tak rozhoduji sám a tento smysl pak nesu v sobě. I nerozhodnost je volbou a tudíž touto nerozhodností se stavím k věcem a vytvářím k nim svůj osobitý přístup. Je nutno chápat svět jako část svojí sebevolby. Mohlo by se zdát, že toto okolí nám je schopno ubírat svobodu a vymezovat ji. Nesmíme však těmito prostředkům, nebo-li předmětům, plně podlehnout a nedopustit, aby omezily mé projekty. Pakliže se mé jednání bude vztahovat k určitému cíli a onen cíl nebude možno díky okolním podmínkám splnit, mám svobodnou volbu se od tohoto projektu oprostít. „*Sama nemožnost... ()...přistupuje k věcem tím, že se projektu svobodně zřekneme, avšak ne tak, že by nás nemožnost postupovat zvoleným směrem přiměla vzdát se našeho projektu.*“⁴⁵ Jsem tedy svobodný, abych provedl změnu v mém jednání a k cílení mého projektu.

⁴³ Tamtéž, str. 571

⁴⁴ Tamtéž, str. 579

⁴⁵ Tamtéž, str. 581

12.4. Můj bližní

Jsme vrženi do světa, který již obsahuje mnoho významů, které jsem jim nedal já, ale které se mi již nějakým způsobem jeví a určují mi mé cíle. Realita tak dostává významy od člověka, ale musíme brát v potaz to objektivní hledisko, kdy jsou při mém narození už karty vyloženy. Může se tak zdát, že tyto významy, které mi předurčili druzí, mi omezily mou svobodu. Musíme si však uvědomit, že žijeme v tomto světě, který je pro nás svobodný i v případě, že má již své dané významy, smysl světa je mi tak ukryt, jelikož nejsem původně ten, kdo mu dal význam. Důležité je osvojit si ony významy a tím si osvojit i svobodu druhého. Stává se tak pro mne transcendovanou transcendencí.

12.5. Moje smrt

Smrt se povětšinou chápala jako konečný termín lidského života. Člověk se v tom případě je schopen setkávat se smrtí jako s humanitním jevem, jelikož smrt je brána ještě jako součást života. Není pro nás něco jako požitovní skutečnost, ale musíme ji začlenit do našeho života. „Smrt je posledním článkem řady a, jak víme, každý článek je neustále přítomen u všech článků řady.“⁴⁶ Je tak fenoménem mého osobního života a dává mu smysl. Očekávám pouze konkrétní, moji smrt, všeobecná smrt pro mne neexistuje. Vždy se týká pouze mne, nemůže mě v ní nikdo zastoupit. Pakliže je to moje smrt, mohu ji ve svém životě očekávat. Očekávání si však nesmíme plést s čekáním. Čekání by bylo možné, pokud vím přesné datum mého úmrtí, přičemž očekávání má mnohem širší hranice. V přítomném okamžiku nikdy nevím, jestli se smrti přibližuji nebo vzdaluji. Celý můj život je tak očekáváním.

⁴⁶ Tamtéž, str. 610

13. Sartrovo pojetí času

Pro chápání souvislostí mezi svými činy, které mě činí a utvářejí a mezi lidskou realitou, v které tyto činy provádím je nutné pochopit zasazení těchto událostí do kontextu časovosti. Sartre totiž ve své filosofii svobody počítá s časem, ostatně z něj vychází, už když vezmeme v potaz výrok „existence předchází esenci“ musíme počítat s určitou minulostí. Stejně tak jako s vědomím transcendence, která je naopak spojena s budoucností. Na časovost, tedy konkrétně minulost, přítomnost a budoucnost se však musíme dívat v celistvosti, jediné tak se dá zkoumat, jelikož oddělíme každou tuto dimenzi od sebe, vznikne nám vždy určitá epocha, která buď už není nebo ještě není. Minulost chápe jako propojení mezi přítomností nebo budoucností, minulost samu o sobě si vybavit nemůžeme, vždy si jí vybavíme pouze v přítomnosti nebo ji projektujeme směrem do budoucnosti. Minulost tak vyrůstá přímo z přítomnosti a já jsem stále za touto minulostí. „*Minulost může prostupovat přítomností, ale nemůže jí být, protože přítomnost je svou minulostí.*“⁴⁷ V minulosti nemohu zůstat, neboť nejsem tím čím jsem, a už vůbec ne tím, čím jsem byl. Jsem stále za tím, čím jsem sám sebe učinil. Druhý tak nemůže soudit, jaký jsem byl. Svými výroky se neustále stávám jiným. „*Minulost je tedy bytí pro sebe uchopené a zaplavené bytím v sobě.*“⁴⁸ Jak to ale Sartre myslí s přítomností? Dokáže vůbec existovat a nesplývá pouze s minulostí a budoucností? Oproti dimenzi minulosti tak přítomnost otvírá vcelku jinou dimenzi. Sartre ji chápe totiž vždy jako přítomnost u něčeho. Abychom aplikovali tedy přítomnost, je nutné mít bytí pro sebe, které se vztahuje k nějakému bytí v sobě, které samo o sobě nemůže být v dimenzi přítomnosti. „*Bytí se tedy odhalují jako soupřítomná ve světě, kde je bytí pro sebe sjednocuje svou vlastní krví.*“⁴⁹ Nelze tak, aby byla v přítomnosti dvě bytí v sobě. Člověk, který je bytím pro sebe, tak nemůže zůstat uvězněn v přítomnosti jako bytí v sobě, jelikož člověk je právě svobodný tím, že v této přítomnosti nezůstává a není tak nikdy sám sebou dokončeným dílem. „*Bytí, které je tím, čím je, by nemohlo být svobodné.*“⁵⁰ Bytí přítomné je tak chápáno jako volba. Vždy musí být nějaký člověk, který určí význam a souvislost věcí mezi sebou, dvě bytí v sobě si nejsou schopny uvědomit sama sebe, pouze v konfrontaci s vědomím člověka

⁴⁷ Tamtéž, str. 158

⁴⁸ Tamtéž, str. 166

⁴⁹ Tamtéž, str. 168

⁵⁰ Tamtéž, str. 510

je schopno pojímat je tak, že se například nacházejí přímo vedle sebe. „Skrze bytí pro sebe vstupuje do světa přítomnost, bytí ve světě jsou soupřítomná, protože jedno a totéž bytí pro sebe je současně přítomné všem.“⁵¹ A nyní k budoucnosti, ta je opět prostoupena skrze člověka, jelikož samo bytí v sobě si nemůže budoucnost vytvořit, jedině člověk je určujícím soudcem. „Budoucnost se rýsuje na horizontu světa jen zásluhou toho bytí, které jest svou vlastní budoucností a jehož bytí spočívá v tom, že ke svému bytí přichází.“⁵² Být svou vlastní budoucností znamená schopnost svobodně se transcendovat, avšak neznamena to, že si člověk vytvoří již určitou představu budoucnosti. To by znamenalo, že budoucnost by se tak stala předmětem, jednoduše by zpředmětněla a tím by se pro nás stala deterministickou. Musíme brát v potaz, že až teprve budoucnost dává smysl minulosti, sama budoucnost o sobě je nepředstavitelná. Názorný příklad uvádí Sartre s hráčem na tenisovém kurtu, který, ačkoli již zaujme nějaký postoj k letícímu míčku, ještě neurčuje smysl tohoto postoje. Tento smysl se naplní až teprve poté, co míček odpálím přes síť, tím zpětně nabývají mé minulé postoje smyslu blízké budoucnosti. Budoucnost se tak stává smyslem bytí pro sebe. Sartre shrnuje celkové pojetí času tak, že „minulost je totiž bytí, jímž jsem vně sebe, ale je to bytí, jímž jsem bez možnosti jím nebýt...()...budoucnost, kterou mám být, je oproti tomu ve svém bytí taková, že jí pouze být mohu: moje svoboda ji totiž nahlodává zespodu v jejím bytí. Znamená to, že budoucnost vytváří smysl mého přítomného bytí pro sebe jako projekt své možnosti...“⁵³

⁵¹ Tamtéž, str. 168

⁵² Tamtéž, str. 170

⁵³ Tamtéž, str. 175

14. Závěr

V mé práci jsem zkoumal pojetí svobody v sartrovském smyslu. Svoboda je tu míněna jako nutnost a člověk je k ní odsouzen. Vždy je tak nucen volit svobodu, ať dělá, co dělá. Totiž pro Sartra je sám člověk svobodou.

Odlišuje věci od člověka, respektive bytí v sobě od bytí pro sebe. Věci mají svůj osud již daný, přičemž člověk se ve svém životě transcenduje do budoucnosti a tím se stále vytváří. Do jeho filosofie nezačleňuje ani Boha, který neexistuje, i kdyby existoval, nic by se nezměnilo. Důležité tvrzení, kterému jsem se věnoval, je, že „existence předchází esenci“. Dále jsem poukázal na vlastní sebeprojektování člověka, které ho dělá svobodným. Zmínil jsem i důležité faktory svobody, které si sami volíme. V této kapitole (faktory svobody) jsem ukázal na svobodu volby, a že se jedná pouze o volbu, nikoli o cíl, což považuji za zásadní myšlenku. Tím svoboda dostává větší rozměr.

Dle mého názoru je Sartrova filosofie svobody hodně ovlivněna jeho mládím, kdy vyrůstal bez otce a nedokázal se začlenit určitým způsobem do společnosti. V jeho životopisné tvorbě „Slova“ tak můžeme najít i plno otázek po smyslu lidské existence a vůbec smyslu různých činů. Od toho se vyvíjí právě svoboda jako smysl lidské existence, kdy Sartre prohlásil člověka za neúplnost. Nutnost svobodně se transcendovat je tak jeho lidským údělem. Jelikož se jedná o lidskou svobodu, chtěl Sartre oddělit věci od člověka, který se s nimi nemůže srovnávat, poněvadž si je právě schopen uvědomit sám sebe a volit tak své činy. V této souvislosti jsou tedy důležitými pojmy „bytí v sobě“ a „bytí pro sebe“, kdy člověk je již bytím pro sebe a díky svému vědomí si je vědom své svobody.

Celkové rozpracování Sartrovy svobody je tak na vysoké úrovni, nicméně v mnoha místech se Sartre neustále opakuje a sám se motá v tomto kruhu. Stejně tak jeho přednáška „Existencialismus je humanismus“ je (i když vědomě!) pouze zredukováná „Bytí a nicota“. A v „Bytí a nicotě“ se naopak ubírá ke svým předchůdcům, především Heideggerovi, a některým pojmům tak dává pouze nový název, přičemž objeveny už byly dávno před ním. Stejně tak se snaží svobodu člověka

zjednodušovat a v několika místech jeho tvorby je patrné, že aplikování do praxe by bylo pro společnost velice obtížné a je spíše jakousi alchymíí.

Nicméně jsem nakloněn jeho názorům a věřím, že každý jedinec by si měl svou vlastní svobodu uvědomit a nežít pouze v neupřímnosti, jak sám Sartre přednáší. Na těchto základech se poté může vystavět zodpovědná civilizace, která šíří svůj optimismus, ačkoli Sartrův optimismus je v poněkud vážnější a naléhavější formě. Existencialismus tak přinesl především díky Sartrovi velkou dávku lidskosti.

15. Seznam literatury

Černý Václav, **První a druhý sešit o existencialismu**, Mladá fronta, Praha 1992, ISBN 80-204-0337-X, str. 152

Janke Wolfgang, **Filosofie existence**, Jaromír Loužil, Mladá fronta, Praha 1995, ISBN 80-204-0510-0, str. 248

Lévy Bernard-Henri, **Sartrovo století**, M. Novotný, Host, Brno 2003, ISBN 80-7294-099-6, str. 472

Petříček Miroslav, **Úvod do současné filosofie**, Herrman a synové, Praha 1997, str. 180, ISBN není uvedeno

Rossum Walter van, **Jean-Paul Sartre – Simone de Beauvoir**, E. Harantová, Volvox Globator, Praha 2003, ISBN 80-7207-422-9, str. 93

Sartre Jean-Paul, **Bytí a nicota**, O. Kuba, OIKOYMENH, Praha 2006, ISBN 80-7298-097-1, str. 720

Sartre Jean-Paul, **Existencialismus je humanismus**, P. Horák, Vyšehrad, Praha 2004, ISBN 80-7021-661-1, str. 112

Sartre Jean-Paul, **Slova**, D. Steinová, Svoboda, Praha 1992, ISBN 80-205-0270-X, str. 215

16. Internetové zdroje

Odaha V. Tomáš, **S Vyloučením veřejnosti**, <http://www.odaha.com/tomas-odaha/recenze/cetba/uryvky/jean-paul-sartre-vyloucenim-verejnosti>, 6. leden 2009

Pappin Joseph III., **Svoboda a autorita: Rozhovor Burke – Sartre**, <http://obcinst.cz/cs/SVOBODA-A-AUTORITA-ROZHOVOR-BURKE-SARTRE-c728/>, 10. října 2004